

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

Факультет історії і права
Кафедра цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О.І. Процевського
Кафедра державно-правових дисциплін,
кримінального права і процесу

**Круглий стіл
до Дня юриста**

***«Права та основоположні
свободи людини у контексті
євроінтеграції України»***

4 жовтня 2023 року

Харків

Пономаренко О.М.	
Дифамація: як правильно обрати ефективний спосіб захисту? (На підставі аналізу практики ЄСПЛ та Верховного суду)	52
Смолярова М.Л.	
Заохочення працівників у законодавстві про працю України.....	56
Шевченко Л.А.	
Порушення та захист прав дітей під час війни	58
Шинкарьов Ю.В.	
Щодо розуміння правил призначення покарання неповнолітнім у якості спеціальних засад призначення покарання	61
Яремчук В.О.	
Участь криміналістів з країн Європи у розслідуванні кримінальних правопорушень в Україні	64
Забуга Ю.Ю.	
Особливості кримінальної відповідальності та застосування інших кримінально-правових заходів за порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням (ст. 325 КК України).....	65
Кошарновська С.Л.	
До питання реформування антикорупційної системи.....	69
Новіков О.В.	
Колабораційна діяльність у вимірі офіційної кримінально-правової статистики	72
Новікова К.А.	
Обмеження права на свободу слова в умовах воєнного стану	74
Самбор М.А.	
Права, свободи та інтереси у конституційному просторі	76
Калініна А.В.	
Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні в контексті євроінтеграції	79
Трофименко Д.С.	
До питання визначення місцезнаходження юридичної особи	83
Шрамко С.С.	
До питання євроінтеграції у сфері безпеки дорожнього руху.....	86
Шрамко С.С.	
До питання захисту прав жертв військової агресії у національному механізмі перехідного правосуддя	88
Рєпіна Ю.С.	
Щодо питань, порушених вищою радою правосуддя у щорічній доповіді за 2022 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні»	91
Шерстюк С.В.	
Регулювання основних трудових прав актами МОП	94

3. Плотнікова А.В. Співучасть у вчиненні підроблення офіційного документа: теоретичні аспекти // knowledge • education • law • management nauka • oświata • prawo • zarządzanie № 4 (56) / 2023. – С. 271-277 // Режим доступу: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/83>.

4. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області від 14 квітня 2023 р. у справі № 297/1172/23 // Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110360689>.

УДК 343.237

<https://orcid.org/0000-0001-6394-1834>

Пономаренко Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

ДИФАМАЦІЯ: ЯК ПРАВИЛЬНО ОБРАТИ ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ? (НА ПІДСТАВІ АНАЛІЗУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА ВЕРХОВНОГО СУДУ)

У законодавстві України термін “дифамація” не вживається, проте він широко поширений у практиці ЄСПЛ та законодавстві інших країн. Під дифамацією розуміють поширення недостовірної інформації, внаслідок чого завдається шкода честі, гідності або діловій репутації людини.

Оскільки під час дифамації порушуються особисті немайнові права, то в особи, чий права порушуються (потерпілого) є підстави для реалізації права на захист. При цьому результатом може бути досягнуто лише за умови, що особою, чий права порушено, буде обрано ефективний спосіб захисту, який Верховний Суд визначає як такий, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання чи оспорювання та спричиненим цими діями наслідкам (постанова Верховного Суду у справі № 916/3156/17 від 4 червня 2019 р.).

Слід зазначити, що законодавством України у разі дифамації передбачено спеціальні способи захисту. До них належать право на відповідь та право на спростування недостовірної інформації. І право на відповідь, і право на спростування не є заходами відповідальності, вони за своєю суттю відносяться саме до заходів захисту, а тому для виникнення таких прав достатньо лише факту поширення недостовірної інформації. Однак у зв’язку з тим, що право на захист виникає у разі порушення, невизнання або оспорювання цивільного права чи інтересу, то підставою для захисту буде поширення лише такої недостовірної інформації, яка порушує цивільне право. При цьому в питанні розуміння які саме цивільні права має порушувати недостовірна інформація немає послідовного підходу в законодавстві.

Так, згідно з ч. 1. ст. 277 ЦК, фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Однак, відповідно до ст. 43 Закону “Про медіа” особа, яка вважає, що суб'єктом у сфері аудіовізуальних, друкованих або онлайн-медіа стосовно неї було поширено відомості, що не відповідають дійсності (викладено неповно або неточно) та принижують її честь, гідність чи ділову репутацію, має право вимагати спростування недостовірної інформації або реалізації права на відповідь.

Як бачимо, у ст. 277 ЦК виникнення права на спростування та права на відповідь ставиться в залежність від факту поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права (без конкретизації цього права), а у ст. 43 Закону “Про медіа”, навпаки, зазначається, що право на захист виникає в разі поширення недостовірної інформації, що принижує честь, гідність або ділову репутацію. Справедливості заради, необхідно зазначити, що зазвичай судовий захист від поширення недостовірної інформації здійснюється в межах справи про захист честі, гідності та ділової репутації, однак підхід, закріплений у ЦК, дає змогу застосувати ці способи захисту в разі порушення будь-якого немайнового права, що розширює можливості особи для застосування способів захисту. Саме тому ст. 277 ЦК розташована в загальних положеннях Книги 2 “Особисті немайнові права фізичної особи” і такий підхід, видається, є більш обґрунтованим.

Законодавством передбачено можливість застосування будь-якої з форм захисту при дифамації – позасудової та судової. Право вибору належить особі, права якої порушено, а в разі її смерті – членам сім'ї. Така особа має право звернутися до того засобу масової інформації, в якому розміщено недостовірну інформацію щодо неї, та вимагати або розповсюдити спростування недостовірної інформації, або реалізувати своє право на відповідь, в якій викласти своє бачення тих обставин, що викладені в інформації.

Однак, незалежно від того, чи реалізовано особою право на позасудовий захист, у потерпілого, у разі поширення щодо нього недостовірної інформації, є право на звернення до суду з позовом. Аналіз судової практики дає змогу дійти висновку, що особа, щодо якої поширено недостовірну інформацію, як правило, звертається до суду за захистом честі, гідності або ділової репутації у зв'язку з дифамацією, та вимагає не лише реалізації права на відповідь або права на спростування, а й відшкодування моральної шкоди, а тому в судовому процесі в цій категорії справ установлюються склад цивільного правопорушення. Слід ще раз наголосити, що це необхідно лише для задоволення вимог про відшкодування моральної шкоди, тобто застосування заходів відповідальності, підставою для якого і є наявність правопорушення.

У будь-якому разі, для виникнення права на захист необхідний факт поширення недостовірної інформації. У чинному законодавстві не закріплюється презумпція недостовірності інформації, яку було поширено стосовно особи, однак, у судовій практиці усталеним є підхід, згідно з яким тягар доведення того, що поширена інформація є достовірною, лежить на відповідачеві. Так,

розглядаючи справу № 910/7977/16 за позовом ПАТ “Турбоатом” до ДФІ України ВГСУ дійшов висновку, що відповідачем не доведено, що ПАТ “Турбоатом” перешкоджає проведенню комплексної перевірки підприємства, а тому висвітлена відповідачем інформація не відповідає дійсності. При цьому ВГСУ зазначає, що обов’язок довести, що поширена інформація є достовірною, покладається на відповідача, однак позивач має право надати докази недостовірності поширеної інформації. Подібна позиція викладена і в ухвалі від 19 травня 2016 року у справі № 658/4025/14-ц ВССУ, в якій зазначено, що оскільки відповідачі не довели, що поширена ними інформація (твердження) відповідає дійсності, є оціночними судженнями, що є їхнім процесуальним обов’язком (ст. ст. 10; 60 ЦПК України), суд обґрунтовано задовольнив позов. Такі висновки суду відповідають прецедентній практиці Європейського суду з прав людини при тлумаченні ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод”.

Від характеру поширеної інформації залежить той спосіб захисту, який може бути застосований позивачем. Право на спростування недостовірної інформації виникає виключно у випадку, поширення недостовірної інформації, яка містить фактичні дані, в той час як поширення інформації у формі оціночних суджень не дає особі права на спростування, однак, є підставою для права на відповідь, на що неодноразово звертав увагу і ЄСПЛ, і Верховний Суд.

Так, у справі Лінгрєнс проти Австрії ЄСПЛ зазначив, що необхідно розрізняти факти та оціночні судження. Існування фактів можна довести, а правдивість критичного висловлювання не підлягає доведенню. Вимога доводити правдивість критичного висловлювання є неможливою для виконання та порушує свободу на власний погляд, що є ґрунтовною частиною права, захищеного ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. У рішенні ЄСПЛ у справі “Українська пресгрупа” проти України зазначено, що навіть якщо висловлювання є оціночним судженням, пропорційність втручання має залежати від того, чи є достатній фактичний базис для оспорюваного висловлювання. Залежно від обставин конкретної справи, висловлювання, яке є оціночним судженням, може бути перебільшеним за відсутності будь-якої фактичної підстави. Суд зазначає, що вимогу доказу правдивості оціночного судження виконати неможливо, отже, ця вимога порушує свободу вираження думки

Такий самий підхід закріплений у законодавстві України та знаходить відображення в судовій практиці національних судів. Так, відповідно до ст. 30 Закону України “Про інформацію” ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їхньої правдивості. Відповідно до п.

19 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи”, згідно зі ст. 277 ЦК України не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб’єктивної думки та поглядів відповідача, не можна перевірити щодо їхньої відповідності дійсності (на відміну від перевірки дійсності фактів) та спростувати їх на предмет їхньої неправдивості (на відміну від перевірки дійсності фактів).

Щодо можливості притягнення до відповідальності особи, яка поширила інформацію у формі оціночних суджень, то це є можливим лише якщо така інформація була поширена у грубій, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію. На особу, яка в такий висловила думку чи оцінку, відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України “Про інформацію” може бути покладено обов’язок відшкодувати завдану моральну шкоду.

Слід також зазначити, що інформація, яка міститься у зверненнях громадян до державних органів, не підлягає спростуванню, навіть якщо вона не відповідає дійсності. Так, у справі № 714/246/16 ц позивач стверджував, що частина працівників ліцею постійно висловлюють невдоволення його методами управлінської діяльності, надсилають численні колективні звернення до РДА щодо його некомпетентності та неможливості обіймати відповідну посаду. У своїх зверненнях працівники ліцею безпідставно звинувачують його у скоєнні низки дій, які взагалі не входять до кола його посадових обов’язків, зокрема, у розповсюдженні матеріалів порнографічного характеру серед учнів за гроші. Позивач стверджував, що жодних подібних дій ніколи не вчиняв, а тому такі звинувачення з боку вчителів ліцею принижують його честь, гідність, ділову репутацію. Однак ВССУ дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення позову, оскільки направлення відповідачами як членами педагогічними колективу ліцею колективного звернення до РДА є реалізацією ними свого конституційного права, передбаченого ст. 40 Конституції України, а не поширенням недостовірної інформації.

І останнє, на що необхідно звернути увагу у справах щодо захисту прав у разі поширення недостовірної інформації, позивач має право лише на ті способи захисту, які не лише відповідають сутності порушеного права, а й чинному законодавству, на що звертає увагу ЄСПЛ у справі EDITORIAL BOARD OF PRAVOYE DELO AND SHTEKEL v. UKRAINE. Європейський суд з прав людини наголосив, що у справах про захист честі, гідності та ділової репутації фізичні особи мають право вимагати спростування відомостей, які не відповідають дійсності та принижують їхню честь і гідність, та відшкодування заподіяної шкоди. Обидва заходи були застосовані у справі заявників. Однак на додаток до них суди зобов’язали другого заявника опублікувати в газеті офіційне вибачення. Суд зазначає, що такий спосіб безпосередньо не передбачений у національному законодавстві. Як вбачається з відповідної національної судової практики, хоча й пізнішої за події, що розглядаються, встановлення зобов’язання просити вибачення у справах про захист

честі, гідності та ділової репутації може суперечити конституційній гарантії свободи вираження поглядів. За цих обставин Суд доходить висновку, що зобов'язання судом другого заявника просити вибачення не було встановлене законом і, відповідно, було порушення статті 10 Конвенції”.

Таким чином, у разі дифамації особа, чий особисті немайнові права порушено, має право на застосування як специфічних способів захисту (право на спростування та право на відповідь), так і універсальних способів захисту (право на відшкодування моральної шкоди). Однак, якщо для виникнення права на відповідь і права на спростування достатньо одного лише факту поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права, то, для виникнення права на відшкодування моральної шкоди потрібне встановлення факту правопорушення.

УДК 349.2

<https://orcid.org/0000-0001-6687-2782>

Смолярова Марина Леонідівна,
доцентка кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»
кандидатка юридичних наук, доцентка
e-mail: Smolyarova@i.ua

ЗАОХОЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО ПРАЦЮ УКРАЇНИ

Загальновідомо, що керівники підприємств можуть застосовувати заохочення за сумлінну працю робітників. На жаль, практика застосування заохочень показує, що вони недооцінюють і не використовують правові можливості стимулювання. З іншого боку, намагаючись заохотити працівника, вони іноді застосовують такі заходи, що не тільки не викликають позитивного сприйняття заохочень, а навпаки можуть принизити їх. Сучасна редакція статті 140 КЗпП України визначає, що трудова дисципліна на підприємствах, в установах, організаціях забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохоченням за сумлінну працю[1]. Виходячи зі змісту цієї статті роботодавець має право заохочувати працівників, але не зобов'язаний. Тобто працівника, який має високі досягнення у праці, можливо і не будуть заохочувати.

У КЗпП України також не зазначені критерії, якими необхідно керуватися під час заохочення. Право заохочувати працівників надано роботодавцю разом або за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації